

Kmetijske in rokodelske novize.

Na svetlobo dane od z. k. kmetijske drushbe.

N° 26.

V frédo 27. grudna.

1843.

Te novize pridejo vsako frédo na dvéh zhetertnih listih v Ljubljani na svetlo. Plazhujejo se v pisarnizi z. k. kmetijske drushbe v hihi 195 v Šalendrovi ulizi bliso Brega; sa Ljubljano in sa tiste, ki jih ne dobivajo po pošti, sa zelo leto s 2 fl., — sa pol leta s 1 fl.; prejmljejo se pa pri natiškovavzu na Bregu Nr. 190. Po pošti veljajo sa zelo leto 2 fl. 30 kr., — sa pol léta 1 fl. 15 kr. Po vsih z. k. poštah se snajo dobiti.

Slovo od léta 1843.

Starzhek, ki 'má živo glavo,
Mosh v obilnosti mozhi,
In s mladénzhem déte sdravo, —
In kar shiv'ga je, hiti
Tébi léto flovo dati,
Ki ne dašh se dalj' dershati!

Eni, glej, ti glase hvale
V pésmih ferzhnih sdaj pojó,
Drugi s ferzam polnim shale
S Bogam léto! ti rekó;
Vfak poštavlja ti spomine
V ferza svojga globozhine.

Tému si prinestlo frézhe,
De shelí te vezhno 'mét;
Unimu ferzé trepézhe,
De te hozhe skoraj klét';
Tretjemu pa ferze póka,
Ki nad gróbam ljubih jóka.

In zhe enim vezh si dalo,
Kakor drusi so dobil',
Se vsi vunder v boshjo hvalo
Vérno bodejo sklenil',
In njih ferza bodo rékle,
K' ure tvoje bodo 'stékle:

„Kar je dalo staro léto,
Je vse milost' boshje dar;
Pozhaftimo voljo svéto,
Ki nad námi gospodár';
Ona rani, pa sazéli,
In kar dá, ne homo 'shtéli!“

Torej s Bogam ure drage!
Vezhno s Bogam slati zhaš!
Ne teshite fódne vage,
Ne toshite Bogu naš;
'Saj naš pélje fkos' flabosti
Boshja róka k pót' modrosti.

Malavašhizh.

Dobri fklepi k novimu létu.

V veliki vafi na Slovenskim je star mósh, ki mu ozhe Jakob pravijo. Ta je bil svoje dni priden kmét. Semljo je snal obdelovati, kakor je prav. Ker je bil dober gospodar, si je veliko semlje perkmetoval. Vse je lepo vodil in pore-dama opravljal. Vfiga je obilno perdeloval.

Ni posabil, de Bog med dobre létine tudi hude pošhilja; satorej si je vselej obilniga perdelovanja dobrih let sa flabe letine perhranil. Nikoli ni bilo nikakorshniga pomankanja v Jakobovi hihi. Švoji gosposki je bil ponishno podlòshen. Zesarške in gospóske davke je vselej ob pravim zhasu rad plazheval. Ni ga bilo treba s soldatam perganjati. Vse je po svojim stanu in po svoji dolshnosti radovoljno storil; s eno besedo: s veseljem je dal, kar je zesarjeviga, in Bogu, kar je boshjiga.

Ker je rad delal, je bil smerej vesel in sdrav; nikoli ni nesmérno ne jedel ne pil; satorej je višhji od osemdeset let doshivel.

Švoje otroke je v farno sholo pošhiljal in njim veleval, de naj se sraven slovénshine tudi

kaj nemshine sa potrebo nauzhijo, de bi svoje kmetovanje losheje opravljali.

Preden je Jakob svoje finove h kmetijam perpravil, jim je rékel: „V ptuje morate iti, de se kaj lepiga po deshelah nauzbite. Mladenzhi, ki deshel ne obhodijo, so leséni; she jih grosí odkriti se ali pa rokó podati. Po deshelah vsako stvar pogledjte, sakaj de je, in kako se stori.“

Vsi drugazhni pridejo finovi k ozhetu na dom; veliko so vidili in svedili; dobro suzheni v kmetijskih rezhéh so marfikaj popravili, desfiravno je bila domazhija, kakor je v kraju navada, kjer so kmetje dobri gospodarji.

Ker je bil Jakob prave umnosti, svést in pravizhen, so ga she od njegoviga perviga gospodarstva sa foselkniga posvetovavza isvolili. Kadar je bilo treba per gosposki v kmetijskih rezhéh se posvetovati, je bil Jakob k gosposki k posvétovanju poklizan; vřimu je vedil nar bolj svét dati; kar je on govoril, je veljalo. Blishni in daljni k njemu pertezhejo; vsakimu vé svetovati, ali ga potolashiti.

V svojih mladih letih je vse poskufhal, kar je kdo kaj noviga od kmetije ali rokodelstva povedal. Kar je Jakob is kakih noviz svedil, je poskufhal; kar je bilo dobriga je perhranal in k svojimu pridu obernal; rad se je dal poduzhiti. Kjer je kaj noviga vidil, je hitro doma poskufil. Zhe je bilo prav, je Bogá hvalil in dobre ljudi; zhe ni bilo sa-nj, je rékel: „Morebiti bo sa drujiga foseda, ali sa drugi kraj;“ nizh ni sa-vergel. H konzu leta so se fosedje k Jakobu foshli, de bi se kaj koriftniga od njega uzhili. Jakob jim sazhne: „Veseli me, de me tako obilno obifhete! Glejte moji fosedje! veliko rezhí je, ktére pridno kmetovanje poderajo, ali sadershavajo. Šo sadershki in napáke, ki se jih vbrantiti ne moremo, postavim: Vojfke, hude bolesni, velike pogorifha, ki se od strele pergodé, ali zhe jih sovrashen zhlovek napravi; tozha, in vezh drusih nefrézh. Drujiga nam ni, kakor voljno jih moramo prenéstí. Pa tudi take nefrezhe, hvala bodi Bogu! sadajna zhloveshka modroft odvrazhuje. V vojfkah se ne bojo vezh tako neufmiljeno morili, tudi bolesin in kuge, ktére vezh del od vojfk pridejo, ne bo toliko. — Šhkoda pa, ki se komu is pogorifha pergodi, bratovshinje svetiga Floriana povernejo. Kadar tozha pobije, tudi enaka bratovshinja, ki je v Terřtu, fhkodo poplázhá. Nespametno bi tadaj bilo, ako bi se dobrotljivo ponudjenih perpomozhkov nepoflushili. Bres fhtevila napák in sadershkov je, ki si jih nespametni kmet vezhdel sam sebi napravi; sebi naj si perdéne, zhe ga réve in nadloge tlazhijo, zhe ga bolesin ali pomankanje táre.

Ljudje drujih stanov ozhitajo in pravijo, de kmetje radi bahajo. — Opuřtite tadaj bahanje, ki je réf gerda rezh. Kdor sebe ne posná, in se napihuje, se mu pergodi, kakor

shabi v lushi, ki je sheléla volu enaka biti, ter sazhne svojo gerbařto kosho napihovati, in raspozhi.

Is bahanja pride jésa in sovrářhtvo, ktéro k pravdanju mika; kdor se rad pravda, vselej sgubi, naj bi ravno pravdo dobil. Bolji je kratka sprava, kakor dolga pravda.

Baharija in pravde kmeta rasdevajo, in ga v dolgove sarinejo. Kdor je dolshan, je na sdravji bolán.

Kmeta tare naprava preshtimane obleke in napuh (ofart), ktéra vam denarje is ársheta pobéra. Pamet je bolji, kakor shamet. Mladi gospodarji radi na zesto hodijo — se bojim, de bi nekteri svojo domazhijo savosili, ker nar bolji pizho raslézhejo, dragi gnoj po zesti trofijo, njive pa puřte doma ořtanejo. Preganjate in pretébate shivino; shivina ne sna rezhí, pa sna lezhí.

Nepodájte se v igre. Kadar igra nar boljše kashe, takrat se nar raji slashe. Kadar se kmet v kvarte podá, mu se kmalo hifho prodá.

Opuřtite smerdljivi tobak — gerdo navado, po kteri se je she toliko nefrézhe sgodilo. Posebno val profim: opuřtite pijanost, ki je huda rezh! Pravijo, de pijanez se spreoberne, kadar se prekuzne. Réf, de ne vsak. Pijanost pamet smami. Bog pijanost kasnuje ali fhtrafuje do drusiga in tretjiga rodú. V Ameriki in na Angleřhkim imajo nad dvanářřt řto bratovshinj řresnosti, to je: obvarvati sebe in svoje foséde nefrézhne pijanosti. Vsak brat se saobljubi vsiga nesméřniga pitja ře isdershati in vse drugo vbogati, kar postave teh bratovshinj sapovedó. Škosi take bratne se je nad tri miljone ljudi pobólřřhalo, in se nefrezhne pijanosti odvadilo. Tudi v naših krajih tako bratovshinjo med seboj naredite!

Velik sadershek per kmetijah je tudi she ta, de se mladi gospodarji malokadaj kaj uzhijo. Glejte, vsakimu řtanu je treba uka, napreden ga kdo nastopi. — Bote rekli: to so zhare; našhi predni nifso pifali ne brali, pa vender so vsiga dořti imeli. Kaj nam je treba se is bukev uzhiti, kako semljo obdelovati, ali kake mařhine per kmetijah napravljati. — V sadajnih zhafih ne velja ta isgovor. Kdor s řvétam ne hodi, ořtane sad. To je řesniza od ktére sami prizhujete, ker toshite, de vam kmetije nizh dobizhka ne dajo. Nato vam rezhem: Lé popravite si jih po naukih, ktére vam uzheni s besedo in s pifanjem dajejo! —

Prasham val dalje: Kdo je snajdel drevo, s kterim orjete? — kdo brano in drugo kmetijsko orodje? Rezhem de ne vi, tudi valhi predni ne, — ampak le uzheniki so vse to perpravili, desí ravno sami nifso orali ne kopali. — Kdo je snajdel vse zhudne naprave in mařhine po velikih fabrikah? — Kdo je napravil

mozg ogneniga so puha, de filno tefhke vosove po shelesnih kolefnikih, in velike barke po morju shéne? Gotovo niso kmetje kaj takiga napravili, ampak uzheni gospodje. — Kdo je vam ljubi krompir v deshelo nar pervo pernesel? Kdo shlahtno sadje sadil, in drusiga shivesha vezh v deshelo perpravil? Lé uzheni so vse te dobrote storili, ker so s pisanjem ali is bukev osnanoi, in ljudi uzhili.

Satorej, moji sofedje! puftite se poduzhiti! Berite, kar vam v slovenskih novizah svetvajo; poskushajte in obdershite, kar sa dobro sposnate; kar bi sadaj sa vaf ne bilo, sna biti drugikat, ali sa blishne kraje okoli vaf.“

Sofedje se eden drusiga pogledajo; ko de bi trenil, vfi s enim glasam savpijejo: Ja ja! tudi mi hozhemo tako storiti, kakor ste naf she vezhkrat, in tudi danes poduzhili.

Starzhka je to grosno veselilo. „Na! mosh beseda — jim rezhe — podajte mi roké!

Vfi so mu roké podali, in se mu saobljubili, de hozhejo v nastopnim novim letu njegove nauke fi k pridu obernti.

L.

Sdravljenje s besgovim pérjem.

Gospod Jernej Reitz, fajmoshter v Shent-Jurju poleg Svibna na Dolenskim so nam le to sa natif poslali: De bèsгово pérje besgávke ali bramôrje osdrávi. Gospod fajmoshter, ki so bili she mladenezh, so sami nad seboj besgovo pérje poskushali, kéto je sdravilno mozg pokasálo; od tega preprizhani, so oni tudi pri drugih s to nadlógó obdánih otrozih in odrashenih ljudéh svoje fare to sdravilo poskufili in veselje imeli, trinajst ismed njih osdraviti. *)

Po porozhílu gospoda fajmoshtra se mora tega pérja takó poslushiti: „Vsemi toliko bèsgovih peresz, kolikor rán imásh po glavi, na vrátu ali po shivótu; odstershi sgorno koshizo perja, pa tako, de se nikjer ne predere; pokladaj perjizhe sjutra, opoldne in svezhér po ránah, dokler veliko gnoja is njih tezhe. Zhe se pa sazheje rane mènj gnojiti, jih pokriva, s perjem le sjutra in na vézher, ráne pa per gorkim dershi. Zhe se medtem kaki turóvi na novo na-

*) Sdravitelka skufhnja fizer uzhi, de bramorji niso unajna bolesin, ter vezh del svira is slabe kervi; temuzh se navadno tudi s unajnimi sdravili odpraviti ne dajo. Ker je pa marfiktera rana she bres dohtarjev sazelená bila, je tudi mogozhe, de besgovo perje, na bramorje polosheno, te osdravi. Tudi se ni bati, de bi besgovo perje kakoshno shkodo prineslo, ker je to nedolshin domazh pomozhek.

Tudi dohtarji so sdaj, kakor nekteri med njimi terdijo, gotovo sdravilo soper besgávke (Skrophel) isnajdli, namrezh: selene lupine od lafhkih orehov (grüne Wallnuss-Schalen), ktere se sreshejo in pol- ali zel lot v maflizi vode eno uró variti ali kuhati puftijo. Kadar so lupine toliko zhafa vrele, se ta orehova voda fkosi pert odzedi in od lupin odlozhi. Lupine se prezhe vershejo; orehove vode pa se bolnik poslushi, ter pet ali sheftkrat na dan dve shlizi te vode popije; ni potreha, de bi ta voda topla mogla biti. Morebiti de bi te lupine s bèsgovim perjem vred, she bolj flushile. Opomniti se pa mora, de bolniki perporozhen zhaj (Thee) dolgo zhafa piti morajo.

Uzhrednik.

redíjo, ne daj jih prerésati, ampak potèrpi, de se béla gnojna pikiza na verhu turov pokáshe, in te možnó ferbéti sazheje. Takrat polóshi perje na verh bul ali turov, to jih bo prederlo in vezh del v osmih dnéh iszelílo.

„She mladenezh, ki fim besgávko in bramórke imel, — pishejo gospod fajmoshter — fim se tega sdravila poslushil, kéto tukaj soper to nad lošno bolesen svétovam, in v pol drugim létu fim se popolnoma osdravil. K temu she opomnim, de ob zhafu sdravljenja bolnik nesmé ne mléka in ne nizh kifliga vshivati, tudi vina ne piti, in de mora sraven téga zhifto shivéti.“

Domazhe povésti.

(Novi svonovi.)

Od tega zhafa, kar so v Shent-Vidu nad Ljubljano farmani nové, ne po teshi, ampak po glasu vbrane svonove napravili, drugi po zeli Krajnski desheli hité njih posnemati in po vseh krajih se flifhi od novih svonov. Poslednjo nedeljo po Binkufhtih so v Komendu pri svetim Petru sapéli shtirje lepo vbrani svonovi, kteri so bili to jesén v Ljubljani vlti. Veliki, s tonam C, vaga 30 zentov in 85 funtov; drugi, s tonam E, 15 zentov, 36 funtov; tretji, s tonam G, 8 zentov, 89 funtov in nar manjshi, s tonam c, 3 zente in 75 funtov. Farmani so jih sami napravili. S veliko zhafjo, kakor flifhimo praviti, so jih sprejeli v faro pripeljane, pa she s vezhjim veseljem so poslushali njih zhafitljiv glas, ko so vpervizh vfi shtirje gladko sapeli.

Tako Krajnski povfod kashejo, de jih kaj boshjiga veseli, in de so preprizhani, de denar na boshjo zhaf obernjen ni sapravljen ali savershen, ampak pri bogatim in pravizhnim Gospodu dobro naloshen.

Lepo svonenje ogreje ferze vfakiga, she tako terdiga zhloveka, in svonovi so nafhi vfakdanji pridgarji, kteri naf k delu in k molitvi vabijo, kakor uzhi pesem stariga Svonikarja, kteri je posebno rad svonil, in vmes to pesem pel:

Svonikarjeva.

Ko dan se sasnavá,
Daniza priplava,
Se flifhi svonenje
Zhes hribe, zhes plan:
Svonovi, svonite!
Na delo budite,
Ker nafhe shivljenje
Je kratek le dan.

Kdor hozhe shiveti,
In frezho imeti,
Naj dela veselo,
Pa moli naj vmes:
Svonovi, svonite!
K molitvi vabite,
Ker prasno je delo
Bres shegna 's nehés.

Zhe delov'z se vpéha,
Terpljenje mu néha,
Ga delapust vabi,
Vezhér ga hladi:
Svonovi, svonite!
Nedeljo snanite,
Gospod ne posabi,
Plazhilo deli.

Oh! naglo naf mine
Ves trud, bolezhine;